

ตระกูลการเมือง ในระบบประชาธิปไตยของไทย

ดร. สติธร ธนานิธิโชติ*

บทคัดย่อ

การสืบทอดอำนาจทางการเมืองจากรุ่นสู่รุ่นในวงศ์ตระกูลผู้นำทางการเมืองหรือที่เรียกว่า “ตระกูลนักการเมือง (political dynasty)” นั้นเป็นปรากฏการณ์ที่พบเห็นเป็นเรื่องปกติในแทบทุกสังคม บทความนี้มุ่งทำความเข้าใจบทบาทและพัฒนาการของตระกูลการเมืองในการเมืองและการเลือกตั้งของประเทศไทย โดยอาศัยวิธีการวิจัยเชิงปริมาณทำการสำรวจและรวบรวมข้อมูลนักการเมืองที่มีความสัมพันธ์แบบตระกูลการเมืองจากผลการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ ๓ กรกฎาคม ๒๕๕๔ และนำมาวิเคราะห์เพื่ออธิบายเกี่ยวกับนักการเมืองที่ชนะการเลือกตั้งที่มีความสัมพันธ์กันในลักษณะครอบครัวหรือตระกูลการเมืองว่ามีจำนวนเท่าใดและคิดเป็นสัดส่วนเท่าใดของนักการเมืองที่ได้รับการเลือกตั้งทั้งหมด บทความนี้ยังให้ความสนใจด้วยว่าสัดส่วนของนักการเมืองไทยที่มีสายสัมพันธ์แบบตระกูลในการเลือกตั้งครั้งล่าสุดนี้ สะท้อนถึงความต่อเนื่องของการได้รับการเลือกตั้งของตระกูลการเมืองต่างๆ หรือไม่ โดยการพิจารณาข้อมูลสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของไทยจากปัจจุบันย้อนกลับไปในอดีตจนถึงปี ๒๕๒๒ และสัดส่วนดังกล่าวเป็นสัดส่วนที่มากหรือน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศประชาธิปไตยอื่นๆ ในโลก ผลการศึกษาที่น่าเสนอในบทความนี้ได้ชี้ให้เห็นว่าบทบาทและอิทธิพลของตระกูลการเมืองเป็นสิ่งที่อยู่คู่กับการเมืองเรื่องการเลือกตั้งของประเทศไทยมากกว่าสามทศวรรษ และยังไม่เห็นทีที่จะหมดไปโดยง่าย

* นักวิชาการ สำนักวิจัยและพัฒนา สถาบันพระปกเกล้า

บทนำ

นักรัฐศาสตร์สำนักชนชั้นนำนิยม (elitism) อธิบายว่า แม้โดยหลักการประชาธิปไตยจะเป็นการปกครอง “โดยประชาชน” แต่การขับเคลื่อนประชาธิปไตยให้อยู่รอดปลอดภัยนั้นขึ้นอยู่กับบทบาทของชนชั้นนำเป็นสำคัญ (Lasswell and Kaplan, ๑๙๕๐; Mills, ๑๙๕๖) การสืบทอดอำนาจทางการเมืองจากรุ่นสู่รุ่นในวงศ์ตระกูลผู้นำทางการเมืองหรือที่เรียกว่า “ตระกูลการเมือง” (political dynasty)^๑ นั้นจึงเป็นปรากฏการณ์ที่พบเห็นเป็นเรื่องปกติในทุกสังคม ไม่เว้นแม้แต่ประเทศที่ประชาธิปไตยมีความก้าวหน้า เช่น สหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร ฝรั่งเศส ฯลฯ (Dye and Zeigler, ๒๐๐๖) ในสหรัฐอเมริกา ประธานาธิบดีจอร์จ ดับเบิลยู บุช (George W. Bush) ได้รับการเลือกตั้ง ๘ ปีหลังจากพ่อของเขาคือนายจอร์จ ดับเบิลยู เอช บุช (George W.H. Bush) ลงจากตำแหน่ง นับเป็นประธานาธิบดีที่มีความสัมพันธ์แบบพ่อ-ลูกคู่ที่สามในประวัติศาสตร์การเมืองอเมริกาต่อจากคู่พ่อ-ลูกตระกูลแอดัมส์ (Adams) และตระกูลเคนเนดี (Kennedy) ในทวีปเอเชีย การสืบทอดอำนาจในตำแหน่งผู้นำประเทศของวงศ์ตระกูลนักการเมืองมีตัวอย่างให้เห็นในแทบทุกประเทศ ตั้งแต่ตระกูลเนห์รู (Nehru) และคานธี (Gandhi) ในอินเดีย ตระกูลบูตโต (Bhutto) ในปากีสถาน ตระกูลบันดาราไนเก (Bandaranaike) ในศรีลังกา ตระกูลราซัค (Razak) ในมาเลเซีย ตระกูลลี (Lee) ในสิงคโปร์ ตระกูลซูการ์โน (Soekarno) ในอินโดนีเซีย ตระกูลอาร์โรโย (Arroyo) ในฟิลิปปินส์ รวมถึงตระกูลชินวัตรในประเทศไทยด้วย

คำถามที่น่าสนใจก็คือ อิทธิพลของตระกูลการเมืองยังมีความสำคัญต่อการเมืองเรื่องการเลือกตั้งของไทยหรือไม่? ถ้ามี อิทธิพลดังกล่าวมีมากน้อยเพียงใด? เปลี่ยนแปลงไปจากในอดีตหรือไม่? อย่างไร? บทความนี้มุ่งตอบคำถามเหล่านี้โดยแบ่งการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลออกเป็นสองส่วน ได้แก่ ส่วนแรกเป็นการสำรวจและรวบรวมข้อมูลนักการเมืองที่มีความสัมพันธ์แบบตระกูลการเมืองจากผลการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ ๓ กรกฎาคม ๒๕๕๔ เพื่ออธิบายภาพกว้างๆ เกี่ยวกับบทบาทของตระกูลการเมืองในการเลือกตั้งครั้งนี้ว่านักการเมืองที่ชนะการเลือกตั้งที่มีความสัมพันธ์กันในลักษณะครอบครัวหรือตระกูลการเมืองมีจำนวนเท่าใด คิดเป็นสัดส่วนเท่าใดของนักการเมืองที่ได้รับการเลือกตั้งทั้งหมด ส่วนที่สอง เป็นการวิเคราะห์ความต่อเนื่องของการได้รับการเลือกตั้งของตระกูลการเมืองต่างๆ โดยการพิจารณาข้อมูลสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของไทยย้อนกลับไปในอดีตตั้งแต่ปี ๒๕๒๒ เป็นต้นมา เพื่อชี้ให้เห็นว่าบทบาทและอิทธิพลของตระกูลการเมืองเป็นสิ่งที่อยู่คู่กับการเมืองเรื่องการเลือกตั้งของประเทศไทยมากกว่าสามทศวรรษ และยังมีที่ท่าว่าจะหมดไปโดยง่าย

การศึกษาว่าด้วย “ตระกูลการเมือง”

จากการสำรวจงานวิจัยในต่างประเทศพบว่าตระกูลการเมืองเป็นปรากฏการณ์ที่ดำรงอยู่ควบคู่กับการเมือง

^๑ การแปล “political dynasty” ว่า “ตระกูลการเมือง” ของบทความนี้อาจไม่สอดคล้องกับคำที่นักวิชาการบางท่านเลือกใช้ เช่น พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์ (๒๕๕๕) เลือกใช้คำว่า “ราชวงศ์ทางการเมือง” โดยให้เหตุผลว่า “...ครั้งจะแปลว่า วงศ์ในทางการเมืองก็ดูจะขาดมิติในเรื่องอำนาจ หรือจะแปลว่าตระกูลใหญ่ในทางการเมืองก็อาจจะดูไม่ยิ่งใหญ่พอส่วนจะแปลว่าทายาททางการเมืองก็อาจจะแคบไปหน่อย เพราะสิ่งที่ต้องการจะเน้นให้เห็นก็คือเรื่องของการสืบทอดอำนาจกันของบรรดานักการเมือง โดยเฉพาะในกรณีของสภาฯ” แต่สำหรับผู้เขียน คำว่า “ตระกูล” ก็น่าจะเพียงพอสำหรับการอธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองแบบใดๆ ได้ตามสมควรอยู่แล้ว

การปกครองในระบอบประชาธิปไตยของหลายประเทศทั่วโลกมาเป็นเวลาช้านาน การศึกษาของ Hess (1966: 1) ซึ่งเป็นการสำรวจข้อมูลสมาชิกรัฐสภาของสหรัฐอเมริกาตั้งแต่ ค.ศ. ๑๗๗๔ ถึงกลางทศวรรษที่ ๑๙๖๐ พบว่า มีตระกูลการเมืองราว ๗๐๐ ตระกูลที่มีสมาชิกในตระกูลตั้งแต่สองคนขึ้นไปเคยดำรงตำแหน่งในสภาองเกรส (Congress) นับรวมจำนวนได้เกือบ ๑,๗๐๐ คนจากจำนวนสมาชิกรัฐสภาทั้งหมด ๑๐,๐๐๐ คนหรือคิดเป็นร้อยละ ๑๗ ถึงแม้ว่า สัดส่วนของสมาชิกรัฐสภาที่มีความสัมพันธ์ในลักษณะตระกูลการเมืองดังกล่าวจะมีแนวโน้มลดลง (Clubok, Wilensky and Berghorn, 1969) แต่จากผลการวิเคราะห์เมื่อเร็วๆ นี้ของ Dal Bo et al. (2009) ยังคงพบข้อมูลที่น่าสนใจว่ามีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (House of Representatives) ของสหรัฐกว่าร้อยละ ๗ ที่สามารถถูกจัดอยู่ในกลุ่มนักการเมืองที่มีความสัมพันธ์แบบตระกูลการเมืองได้ สัดส่วนของนักการเมืองประเภทนี้ในสภาผู้แทนราษฎรที่ใกล้เคียงกันยังพบในอาร์เจนตินา ที่พบว่าสัดส่วนของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มีความสัมพันธ์กันในแบบตระกูลการเมืองมีประมาณร้อยละ ๑๐ (Rossi, 2009) นอกจากนี้ บทบาทของตระกูลการเมืองดูเหมือนว่าจะปรากฏเด่นชัดมากในบางประเทศ เช่น จากการสำรวจข้อมูลสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของญี่ปุ่นในช่วงระหว่าง ค.ศ. ๑๙๗๐-๒๐๐๐ พบว่า สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มีความสัมพันธ์กันในลักษณะตระกูลการเมืองมีถึงประมาณหนึ่งในสามของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งหมด (Asako et al., 2010; Ishibashi and Reed, 1992; Taniguchi, 2008) ในเม็กซิโก สัดส่วนของนักการเมืองประเภทนี้มีประมาณร้อยละ ๒๐-๔๐ (Camp, 1982; 1995) ใกล้เคียงกับสัดส่วนของนักการเมืองที่มีความสัมพันธ์แบบตระกูลการเมืองในรัฐสภาของประเทศอินเดียและฟิลิปปินส์

(Mendoza et al., 2012) ในขณะที่ในการเมืองของประเทศอิตาลีก็ปรากฏข้อมูลชัดเจนว่ามีนักการเมืองที่มีชื่อเสียงจำนวนมากเป็นผู้ที่มีความสัมพันธ์แบบเครือญาติกับนักธุรกิจในบริษัทขนาดใหญ่และนักการเมืองคนอื่นๆ (Asquer and Calderoni, 2011)

อย่างไรก็ตาม การดำรงอยู่ของตระกูลการเมืองในการเมืองการปกครองระบอบประชาธิปไตยนั้นไม่ใช่หลักฐานยืนยันว่าอำนาจหรืออิทธิพลของนักการเมืองที่มาจากตระกูลเดียวกันจะตกทอดถึงกันไปโดยอัตโนมัติ แต่นักการเมืองที่มีสายสัมพันธ์ในลักษณะตระกูลการเมืองจะอาศัยปัจจัยความได้เปรียบของวงศ์ตระกูล เช่น ความมั่งคั่ง พรสวรรค์ ความนิยมในหมู่ประชาชน หรือภาพลักษณ์เป็นตัวส่งเสริมให้ตนเองประสบความสำเร็จในเส้นทางการเมือง และสามารถส่งต่อความได้เปรียบดังกล่าวไปยังนักการเมืองรุ่นลูกรุ่นหลานต่อไป ด้วยเหตุนี้ สายสัมพันธ์ในลักษณะตระกูลการเมืองของนักการเมืองจึงอาจส่งผลในทางลบต่อคุณภาพของประชาธิปไตยและการพัฒนาเศรษฐกิจในระยะยาว ดังที่การศึกษาในบางประเทศ เช่น ฟิลิปปินส์ พบว่า ความสัมพันธ์และอิทธิพลของตระกูลการเมืองทำให้การเมืองของฟิลิปปินส์พัฒนาไปสู่ระบบการเมืองที่ยึดถือตัวบุคคล ซึ่งมีผลเป็นการบั่นทอนการสร้างรัฐที่เข้มแข็ง และเป็นอุปสรรคต่อการคิดริเริ่มนโยบายที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชนในวงกว้าง (Hedman and Sidel, 2000; Coronel et al., 2007) เนื่องจากการปฏิรูปเพื่อการพัฒนาสถาบันทางการเมืองและสถาบันทางเศรษฐกิจสำคัญๆ มักจะถูกปิดกั้นขัดขวางโดยสมาชิกของตระกูลการเมืองผู้ได้ประโยชน์จากสถานะความได้เปรียบของตน แน่แน่นอนว่า การปิดกั้นขัดขวางดังกล่าวย่อมเป็นอุปสรรคต่อการกำเนิดและก่อตั้งอย่างยั่งยืนของบรรดาพรรคการเมืองต่างๆ ซึ่งในระบอบประชาธิปไตยถือเป็นสถาบันทางการเมืองที่ทำหน้าที่เชื่อมโยง

ผลประโยชน์และความต้องการของประชาชนในเขตเลือกตั้งเข้าสู่กระบวนการนโยบายสาธารณะและการบัญญัติกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

นอกจากนี้ ในปัจจุบัน ความวิตกกังวลในเรื่องการสืบทอดอำนาจทางการเมืองผ่านอิทธิพลและบทบาทของตระกูลการเมืองนั้นมิได้จำกัดอยู่เพียงเรื่องชนชั้นเท่านั้น แต่ยังเชื่อมโยงกับประเด็นเรื่อง “ผลประโยชน์ทับซ้อน” (conflict of interest) ซึ่งเกิดจากการเข้าไปมีอำนาจอย่างต่อเนื่องในกระบวนการกำหนดนโยบายสาธารณะของตระกูลการเมืองบางตระกูลอีกด้วย (Hutchcroft, 1998; McCoy, 1994; Phillips, 2004) กล่าวคือ อิทธิพลของตระกูลการเมืองบางกลุ่มในกระบวนการนโยบายสาธารณะมักนำไปสู่การกำหนดหรือปฏิบัติใช้นโยบายสาธารณะที่คำนึงถึงผลประโยชน์ของคนเฉพาะกลุ่ม โดยเฉพาะกลุ่มที่มีผลประโยชน์เกี่ยวพันกับตระกูลของนักการเมืองเหล่านั้น การศึกษาวิจัยในอดีตของไทย พบว่า อิทธิพลและบทบาทของผู้นำทางการเมือง (ซึ่งอาจรวมถึงตระกูลการเมืองด้วย เมื่อมีการสืบทอดอำนาจระหว่างกันในหมู่เครือญาติ) เกี่ยวข้องกับพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของพรรคการเมืองไทยในช่วงสามทศวรรษที่ผ่านมาในสองประเด็นสำคัญ ได้แก่ (๑) การเกิดขึ้นของเครือข่ายนักการเมืองในต่างจังหวัด และ (๒) การเข้าครอบงำพรรคการเมืองโดยเครือข่ายธุรกิจขนาดใหญ่ (Siripan Noksuwan Sawasdee, 2006) อย่างไรก็ตาม การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงสถิติเกี่ยวกับตระกูลนักการเมืองในประเทศไทยในลักษณะเดียวกับที่ได้มีการศึกษาไว้ในต่างประเทศดังที่นำมาอภิปรายไว้ข้างต้นก็ยังมีอยู่น้อย ทำให้การอธิบายเกี่ยวกับอิทธิพลและการดำรงอยู่ของตระกูลการเมืองในเมืองไทยมิได้วางอยู่บนหลักฐานเชิงประจักษ์เท่าที่ควร และยังมีข้อจำกัดในการนำไปใช้ศึกษาในเชิงเปรียบเทียบอีกด้วย

การสำรวจตระกูลการเมือง ในระบอบประชาธิปไตย ของไทย

ข้อมูลที่น่าสนใจมาใช้ในการวิเคราะห์ในบทความนี้ประกอบด้วย ๒ ส่วนหลัก คือ ส่วนแรกเป็นข้อมูลรายชื่อสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่ชนะเลิศเลือกตั้งในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ ๓ กรกฎาคม ๒๕๕๔ ซึ่งนำมาวิเคราะห์แจกแจงให้เห็นจำนวนและสัดส่วนของนักการเมืองที่มีความสัมพันธ์กันในลักษณะครอบครัวหรือตระกูลการเมืองในการเลือกตั้งครั้งล่าสุดว่ามีจำนวนเท่าใด คิดเป็นสัดส่วนเท่าใดของจำนวนผู้ที่ชนะการเลือกตั้งทั้งหมดโดยภาพรวม และเป็นสัดส่วนเท่าใดของจำนวนผู้ที่ชนะการเลือกตั้งในแต่ละพรรค และสัดส่วนดังกล่าวมีความแตกต่างกันหรือไม่ในแต่ละพรรคการเมือง อย่างไรก็ตาม เนื่องจากการนิยามคำว่าตระกูลการเมืองนั้นมิได้จำกัดอยู่เพียงการมีบุคคลในตระกูลเดียวกันมากกว่าหนึ่งคนได้รับการเลือกตั้งในการเลือกตั้งครั้งใดครั้งหนึ่งเท่านั้น แต่ยังต้องหมายถึงการได้รับการเลือกตั้งของคนในตระกูลเดียวกันในการเลือกตั้งหลายๆ ครั้งที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ การที่ตระกูลของนักการเมืองตระกูลใดจะถูกนิยามว่าเป็นตระกูลการเมืองที่สมบูรณ์ได้ ตระกูลนั้นจะต้องมีความสามารถในการส่งต่อความสำเร็จในการเลือกตั้งจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนรุ่นต่อไปได้ด้วย แม้ในบางครั้งอาจจะมีใช้การส่งต่อกันโดยทันทีก็ตาม

ดังนั้น นอกจากการนับจำนวนและคำนวณสัดส่วนผู้ได้รับการเลือกตั้งที่มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ ๓ กรกฎาคม ๒๕๕๔ แล้ว การนับจำนวนและคำนวณสัดส่วนผู้ได้รับการเลือกตั้งครั้งเดียวกันนี้ที่มีคนใน

ตระกูลเดียวกันเคยเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร มาก่อน ตั้งแต่ประเทศไทยเริ่มจัดให้มีการเลือกตั้ง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นการทั่วไปครั้งแรกในปี ๒๔๗๖ เป็นต้นมาก็มีความสำคัญต่อความเข้าใจเกี่ยวกับ ตระกูลการเมืองไทยที่ครบถ้วนยิ่งขึ้นด้วย ทั้งนี้ ในการ ประมวลวิเคราะห์ข้อมูล จะเริ่มต้นจากการลงรหัส ข้อมูลโดยกำหนดให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มีความ สัมพันธ์แบบตระกูลนักการเมืองหมายถึงสมาชิก สภาผู้แทนราษฎรที่มีคนในตระกูลเดียวกันเคยเป็นสมาชิก สภาผู้แทนราษฎรมาก่อน (ใส่รหัส = ๑) ส่วนสมาชิก สภาผู้แทนราษฎรอื่นๆ ถือเป็นสมาชิกสภาผู้แทน ราษฎรที่ไม่มีความสัมพันธ์แบบตระกูลนักการเมือง ทั้งหมด (ใส่รหัส = ๐) จากนั้นทำการคำนวณสัดส่วน สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มีคนในตระกูลเดียวกันเคย เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมาก่อนต่อจำนวนสมาชิก สภาผู้แทนราษฎรทั้งหมด (ในที่นี้คือ ๕๐๐ คน) และ แจกแจงข้อมูลในรูปตารางและแผนภาพเพื่อทำการ วิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลส่วนที่สองเป็นการนำบัญชีรายชื่อสมาชิกสภา ผู้แทนราษฎรของไทยตั้งแต่ปี ๒๕๒๒ ถึงปัจจุบัน มาทำการวิเคราะห์พัฒนาการของการดำรงอยู่อย่าง ต่อเนื่องของตระกูลการเมืองในสภาผู้แทนราษฎรของ

ไทย โดยวิธีการแจกนับ คำนวณสัดส่วน และแสดงผล ในรูปแผนภาพเพื่อเปรียบเทียบสัดส่วนสมาชิกสภา ผู้แทนราษฎรที่มีความสัมพันธ์แบบตระกูลการเมืองใน แต่ละยุค สำหรับเหตุผลที่เริ่มต้นการวิเคราะห์ข้อมูล สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรตั้งแต่ปี ๒๕๒๒ นั้น ก็โดย อาศัยการแบ่งพัฒนาการของการเมืองไทยตามการ ศึกษาวิจัยในอดีต เช่น ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ (๒๕๔๙) Pasuk Pongpaichit and Baker (1997) Siripan Noksuan Sawasdee (2006) เป็นต้น ซึ่งอธิบายไว้ สอดคล้องกันเกี่ยวกับอิทธิพลทางการเมืองของเครือข่าย นักการเมืองต่างจังหวัดโดยเฉพาะนักการเมือง ที่มีภูมิหลังเป็นนักธุรกิจภูมิภาคที่เริ่มมีการก่อตัวขึ้นมา อย่างชัดเจนในช่วงประมาณ ๓๐ กว่าปีที่ผ่านมานี้^๖ โดยเป็นผลมาจากการที่พรรคการเมืองต้องพึ่งพากลไก ระบบอุปถัมภ์ของผู้นำในพื้นที่ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน นักธุรกิจและผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่น ในการระดมเสียง สนับสนุนจากประชาชน และรวบรวมเงินทุน (Siripan Noksuan Sawasdee, 2006) ทำให้นักธุรกิจท้องถิ่น และผู้มีอิทธิพลหรือที่เรียกกันทั่วไปว่า “เจ้าพ่อ” สามารถควบคุมเครือข่ายนักการเมืองและสมาชิกสภา ผู้แทนราษฎรที่เข้ามาพึ่งพาได้มากขึ้น (ผาสุก พงษ์ไพจิตร และสังคีต พิริยะรังสรรค์, ๒๕๓๕; อัครวิทย์ ชันแก้ว,

^๖ อันที่จริง นักการเมืองที่มีภูมิหลังเป็นนักธุรกิจได้เข้ามาบทบาทในการเมืองระดับชาติของไทยมาก่อนปี ๒๕๒๒ แล้ว ดังที่การศึกษา ของ Nakharin Mektrairat (1991) ค้นพบว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มีภูมิหลังเป็นนักธุรกิจมีสัดส่วนถึงร้อยละ ๖๙ มาตั้งแต่ การเลือกตั้งเมื่อปี ๒๕๑๒ และสัดส่วนดังกล่าวยังคงที่ในการเลือกตั้งเมื่อปี ๒๕๑๘ นอกจากนี้ ด้วยบรรยากาศทางการเมือง ที่เปิดกว้างในช่วงหลังเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ นักธุรกิจในแต่ละจังหวัดเริ่มให้ความสนใจที่จะเข้าสู่ถนนสายการเมืองโดยการ ร่วมกับเครือข่ายพรรคพวกของตนในการก่อตั้งพรรคการเมืองของกลุ่มตัวเองขึ้นมา เช่น การตั้งพรรคประชาชนของนายไชยศิริ เรืองกาญจนเศรษฐ์ (นักธุรกิจคนสำคัญของจังหวัดอุบลราชธานี) การเข้าไปเป็นเลขาธิการพรรคแรงงานของนายสอาด ปิยวรรณ (นักธุรกิจชื่อดังของจังหวัดลำปาง) และการก่อตั้งพรรคแผ่นดินไทยของนางสุนิรัตน์ เตลาน (นักธุรกิจหญิงแกร่งแห่งภาคกลาง) อย่างไรก็ตาม บทบาทของเครือข่ายนักการเมืองต่างจังหวัดซึ่งมีพื้นฐานจากการเป็นนายทุนท้องถิ่นเริ่มจะมีอย่างเด่นชัดเมื่อ นักการเมืองเหล่านี้ได้เข้าร่วมกับพรรคการเมืองขนาดใหญ่ เช่น พรรคชาติไทย และพรรคกิจสังคม ตั้งแต่การเลือกตั้งเมื่อปี ๒๕๒๒ เป็นต้นมา

^๗ ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เจ้าพ่อในสังคมไทยสามารถก่อเกิดและขยายบทบาททางการเมืองได้อย่างกว้างขวางนั้นกล่าวได้ว่ามีทั้งปัจจัย ทางการเมืองผ่านการใช้อิทธิพลเหนือเจ้าหน้าที่รัฐ (สมบัติ จันทรวงศ์, ๒๕๓๕; เวียงรัฐ เนติโพธิ์, ๒๕๔๖) ปัจจัยทางวัฒนธรรม โดยอาศัยฐานะความเป็นผู้นำตามธรรมชาติที่ได้รับการยอมรับนับถือจากคนในท้องถิ่น (ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม, ๒๕๓๓; Ockey, 2004) และปัจจัยทางเศรษฐกิจโดยการใช้ความรุนแรงและเครือข่ายทางการเมืองในการผูกขาดตลาดและทำธุรกิจผิดกฎหมาย (ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์, ๒๕๕๐; ผาสุก พงษ์ไพจิตร และสังคีต พิริยะรังสรรค์, ๒๕๓๕; McVey, 2000)

๒๕๓๙; Ockey, 2004) แตกต่างจากในช่วงก่อนหน้านั้นที่การเมืองในรัฐสภาของประเทศไทยอยู่ภายใต้อิทธิพลของนายทุนระดับชาติกับเทคโนโลยี (Pasuk Pongpaichit and Baker, 1997) การเกิดขึ้นของเครือข่ายนักการเมืองต่างจังหวัดซึ่งมีพื้นฐานจากการเป็นนายทุนท้องถิ่นในรัฐสภาไทยจึงน่าจะเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญและน่าสนใจในการทำการศึกษานี้เรื่องตระกูลการเมืองด้วย เนื่องจากธรรมชาติของนายทุนต่างจังหวัดมักทำธุรกิจลักษณะธุรกิจครอบครัว และต้องการการผูกขาดผลประโยชน์และอภิสิทธิ์จากระบบราชการ (ดู Anek Laothamatas, 1998; Pasuk Phongpaichit and Baker, 1997; Tamada, 1991) ซึ่งเป็นลักษณะที่ตระกูลการเมืองนิยมใช้ในการแสวงหารักษา และสืบทอดอำนาจทางการเมืองด้วยเช่นกัน (ดู Asquer and Calderoni, 2011; Coronel et al., 2007; Hedman and Sidel, 2000; Hutchcroft, 1998; McCoy, 1994; Phillips, 2004) นอกจากนี้การวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงในสัดส่วนของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในแต่ละยุคตั้งแต่ปี ๒๕๒๒ นี้ยังจะทำให้ทราบว่า การดำรงอยู่ของตระกูลการเมืองภายใต้สถานการณ์และบริบททางการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปนั้นมีความแตกต่างกันหรือไม่ มากน้อยเพียงใดด้วยอีกทางหนึ่ง

ตระกูลการเมืองในการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ ๓ กรกฎาคม ๒๕๕๔

ตระกูลการเมืองยังมีความสำคัญอยู่หรือไม่ในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของประเทศไทย? การตอบคำถามนี้ที่ง่ายและชัดเจนที่สุดอาจเริ่มต้นจากการพิจารณาผลการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรครั้งล่าสุดว่า นักการเมืองที่มีความสัมพันธ์กันในลักษณะครอบครัวหรือตระกูลการเมืองมีจำนวนเท่าไร คิดเป็นสัดส่วนเท่าไรของจำนวนผู้ที่ชนะการเลือกตั้งทั้งหมด และสัดส่วนดังกล่าวมีความแตกต่างกันหรือไม่ในแต่ละพรรคการเมือง^๔

จากการพิจารณาผลการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ ๓ กรกฎาคม ๒๕๕๔ ซึ่งมีพรรคการเมืองได้รับเลือกตั้งเข้ามาจำนวน ๑๑ พรรค ได้แก่ พรรคเพื่อไทย ได้รับเลือกตั้ง รวม ๒๖๕ คน แบ่งเป็นจากระบบแบ่งเขต ๒๐๔ คน บัญชีรายชื่อ ๖๑ คน พรรคประชาธิปัตย์ ได้รับเลือกตั้งรวม ๑๕๙ คน แบ่งเป็นจากระบบแบ่งเขต ๑๑๕ คน บัญชีรายชื่อ ๔๔ คน พรรคภูมิใจไทย ได้รับเลือกตั้งรวม ๓๔ คน แบ่งเป็นจากระบบแบ่งเขต ๒๙ คน บัญชีรายชื่อ ๕ คน พรรคชาติไทยพัฒนาได้รับเลือกตั้งรวม ๑๙ คน แบ่งเป็นจากระบบแบ่งเขต ๑๕ คน บัญชีรายชื่อ ๔ คน พรรคชาติพัฒนาเพื่อแผ่นดิน ได้รับเลือกตั้งรวม ๗ คน แบ่งเป็นจากระบบแบ่งเขต ๕ คน บัญชีรายชื่อ ๒ คน พรรคพลังชล ได้รับเลือกตั้งรวม ๗ คน แบ่งเป็นจากระบบแบ่งเขต ๖ คน บัญชีรายชื่อ ๑ คน พรรครักประเทศไทย ได้รับเลือกตั้งรวม ๔ คน จากระบบ

^๔ การตอบคำถามเหล่านี้ อาศัยข้อมูลที่ศูนย์ข้อมูลและข่าวสืบสวนฯ (TCIJ) รวบรวมและนำเสนอบนเว็บไซต์ (<http://www.tcijthai.com>) ในรูปบทวิเคราะห์ชื่อ “๔๒ ตระกูลการเมืองยกครัวเข้าสภา!” เป็นจุดตั้งต้นในการมองภาพรวมของตระกูลนักการเมืองในการเลือกตั้งเมื่อปี ๒๕๕๔ เพื่อวิเคราะห์ที่ต่อยอดไปสู่การตอบคำถามอื่นๆ ของบทความ ผู้เขียนใคร่ขอขอบคุณ TCIJ ไว้ ณ ที่นี้

บัญชีรายชื่อทั้งหมด พรรคมาตุภูมิ ได้รับเลือกตั้งรวม ๒ คน แบ่งเป็นจากระบบแบ่งเขต ๑ คน บัญชีรายชื่อ ๑ คน พรรครักษ์สันติ พรรคมหาชน และพรรค ประชาธิปไตยใหม่ ได้รับเลือกตั้งจากระบบบัญชีรายชื่อ พรรคละ ๑ คน (ตาราง ๑) ปรากฏว่าในบรรดาผู้ได้รับการเลือกตั้งจำนวน ๕๐๐ ที่นั่ง (ระบบแบ่งเขตเลือกตั้ง

๓๗๕ คน และระบบบัญชีรายชื่อ ๑๒๕ คน) นี้มีผู้ได้รับการเลือกตั้งที่มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติในลักษณะ พ่อ-แม่-ลูก พี่-น้อง สามี-ภรรยา จำนวน ๔๒ ตระกูล รวม ๙๐ คน หรือคิดเป็นร้อยละ ๑๘ ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งหมด

ตาราง ๑ ตระกูลการเมืองในการเลือกตั้ง ๒๕๕๔ แยกตามพรรคการเมือง

พรรคการเมือง	สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร			ตระกูลการเมือง		ร้อยละ**
	PL	แบ่งเขต	รวม	จำนวน (ตระกูล)*	จำนวน (คน)	
เพื่อไทย	๖๑	๒๐๔	๒๖๕	๑๙	๔๐	๑๕.๑
ประชาธิปัตย์	๔๔	๑๑๕	๑๕๙	๑๗	๓๕	๒๒.๐
ภูมิใจไทย	๕	๒๙	๓๔	๔	๖	๑๗.๖
ชาติไทยพัฒนา	๔	๑๕	๑๙	๔	๖	๓๑.๖
พลังชล	๒	๕	๗	๑	๒	๒๘.๖
รักประเทศไทย	-	๔	๔	๑	๑	๒๕.๐
มาตุภูมิ	๑	๑	๒	-	-	-
รักษ์สันติ	๑	-	๑	-	-	-
ประชาธิปไตยใหม่	๑	-	๑	-	-	-

ที่มา: คำนวณโดยผู้เขียนจากรายงานผลการเลือกตั้งของคณะกรรมการการเลือกตั้ง ๓ กรกฎาคม ๒๕๕๔

* รวมตระกูลของนักการเมืองที่สังกัดต่างพรรค

** ร้อยละของจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งหมดของแต่ละพรรค

เมื่อพิจารณาต่อไปว่าตระกูลใดที่มีสมาชิกในตระกูลชนะการเลือกตั้งมากที่สุด ก็พบว่าตระกูลที่ได้รับเลือกตั้งมากที่สุดคือตระกูล “เทียนทอง” สังกัดพรรคเพื่อไทย จำนวน ๕ คน ประกอบด้วย นายเสนาะ เทียนทอง บัญชีรายชื่อ ลำดับที่ ๔ นายฐานิสร์ เทียนทอง (หลานชายนายเสนาะ) สระแก้ว เขต ๑ นางสาวตรีณัฐ เทียนทอง (หลานสาวนายเสนาะ) สระแก้ว เขต ๒ นายสรวงศ์ เทียนทอง (ลูกชายนายเสนาะ) สระแก้ว

เขต ๓ และนายสุรชาติ เทียนทอง (ลูกชายนายเสนาะ) กรุงเทพฯ เขต ๑๑ รองลงมาได้แก่ ตระกูล “เทือกสุบรรณ” สังกัดพรรคประชาธิปัตย์ จำนวน ๔ คน ประกอบด้วย นายสุเทพ เทือกสุบรรณ สุราษฎร์ธานี เขต ๒ นายธานี เทือกสุบรรณ สุราษฎร์ธานี เขต ๑ (น้องชายนายสุเทพ) นายเชน เทือกสุบรรณ (น้องชายนายสุเทพ) สุราษฎร์ธานี เขต ๔ และนายเอกนัฏ พร้อมพันธุ์ (ลูกเลี้ยงนายสุเทพ)

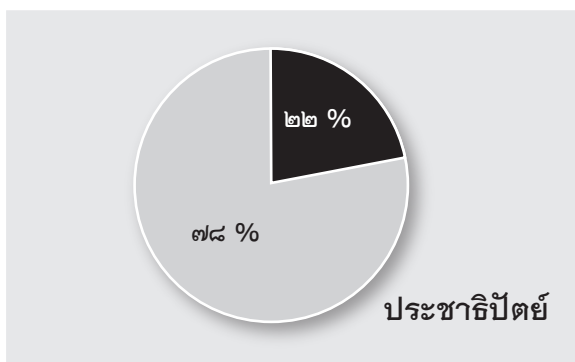
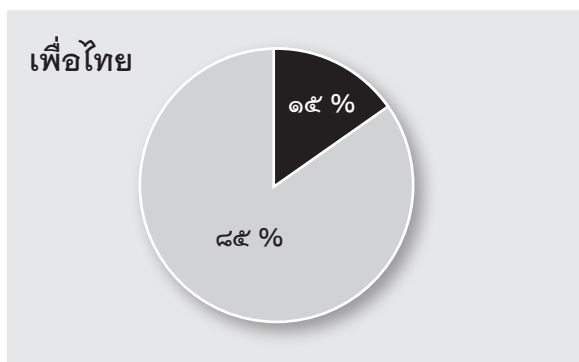
กรุงเทพฯ เขต ๒๙ และตระกูล “รัตนเศรษฐ” สังกัดพรรคเพื่อไทย ประกอบด้วย นายวิรัช รัตนเศรษฐ บัญชีรายชื่อลำดับที่ ๓๒ นางทัศนียา รัตนเศรษฐ นครราชสีมา เขต ๔ (ภรรยา นายวิรัช) และนายอิริช รัตนเศรษฐ (ลูกชายคนโตของนางทัศนียา-นายวิรัช) นครราชสีมา เขต ๗ ตามลำดับ

นอกจากตระกูลทั้งสามแล้ว อีก ๓๙ ตระกูลที่เหลือมีสมาชิกในตระกูลได้รับการเลือกตั้งจำนวน ๒ คนเท่ากันกระจายไปในพรรคการเมืองต่างๆ จำนวน ๕ พรรค ประกอบด้วยพรรคเพื่อไทย ๑๕ ตระกูล พรรคประชาธิปัตย์ ๑๕ ตระกูล พรรคชาติไทยพัฒนา ๒ ตระกูล พรรคภูมิใจไทย ๒ ตระกูล และพรรคพลังชล ๑ ตระกูล ในขณะเดียวกัน ยังมีตระกูลการเมืองที่ผู้ได้รับการเลือกตั้งสังกัดพรรคการเมืองต่างพรรคกันได้รับการเลือกตั้งเข้ามาอีก ๔ ตระกูล ประกอบด้วยตระกูล ไกรฤกษ์ ได้แก่ นายจตุ ไกรฤกษ์ พิษณุโลก เขต ๓ พรรคประชาธิปัตย์ และนายชัยวัฒน์ ไกรฤกษ์ บัญชีรายชื่อลำดับที่ ๒ พรรครักประเทศไทย ตระกูลจินตะเวช ได้แก่ นายปัญญา จินตะเวช อุบลราชธานี เขต ๙ พรรคเพื่อไทย และนายตุ่น จินตะเวช (พี่ชาย นายปัญญา) อุบลราชธานี เขต ๑๑ พรรคชาติไทยพัฒนา

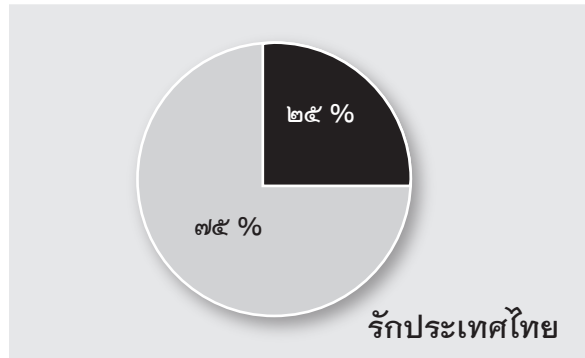
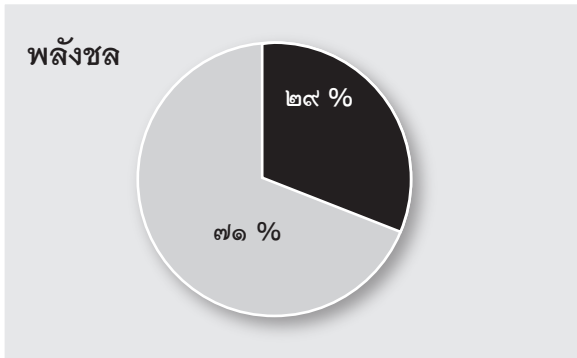
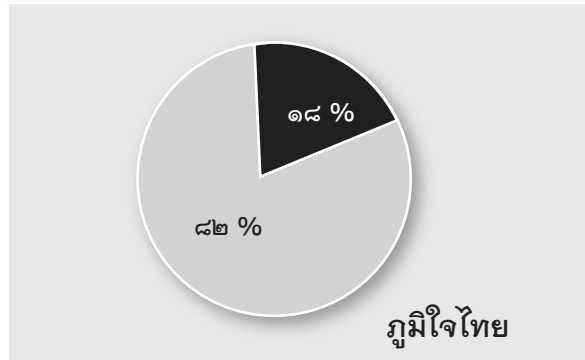
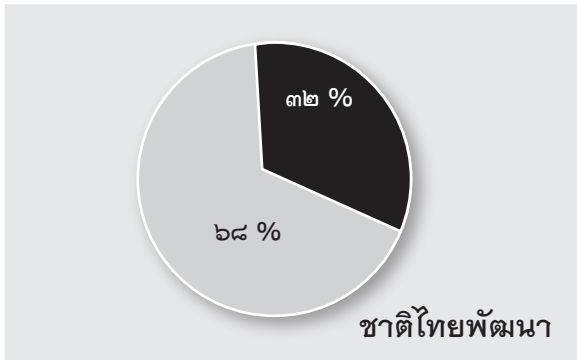
ตระกูลใจสมุทร ได้แก่ นายธานินทร์ ใจสมุทร สตุล เขต ๑ พรรคชาติไทยพัฒนา และนายศุภชัย ใจสมุทร บัญชีรายชื่อลำดับที่ ๕ พรรคภูมิใจไทย และตระกูล มุ่งเจริญพร ได้แก่ นายปกรณ์ มุ่งเจริญพร สุรินทร์ เขต ๑ พรรคภูมิใจไทย และนางปิยะดา มุ่งเจริญพร สุรินทร์ เขต ๒ พรรคเพื่อไทย

ดังนั้น หากพิจารณาในแง่จำนวนตระกูลแยกเป็นรายพรรค พบว่า พรรคเพื่อไทยเป็นพรรคที่มีตระกูลนักการเมืองได้รับการเลือกตั้งเข้ามามากที่สุด รวม ๑๙ ตระกูล รองลงมาเป็นพรรคประชาธิปัตย์ ๑๗ ตระกูล พรรคภูมิใจไทย ๔ ตระกูล พรรคชาติไทยพัฒนา ๓ ตระกูล พรรคพลังชล ๑ ตระกูล และพรรครักประเทศไทย ๑ ตระกูล ตามลำดับ ในขณะที่หากพิจารณาในแง่สัดส่วน พบว่า พรรคชาติไทยพัฒนา มีสัดส่วนของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มีคนในตระกูลเดียวกันได้รับการเลือกตั้งต่อจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งหมดของพรรคสูงที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๓๑.๖ รองลงมาเป็นพรรคพลังชล ร้อยละ ๒๘.๖ พรรครักประเทศไทย ร้อยละ ๒๕ พรรคประชาธิปัตย์ ร้อยละ ๒๒ พรรคภูมิใจไทย ร้อยละ ๑๗.๖ และพรรคเพื่อไทย ร้อยละ ๑๕.๑ ตามลำดับ (ตาราง ๑ และภาพ ๑)

แผนภาพที่ ๑ สัดส่วนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มีความสัมพันธ์แบบตระกูลการเมืองในการเลือกตั้ง ๒๕๕๔ แยกเป็นรายพรรค

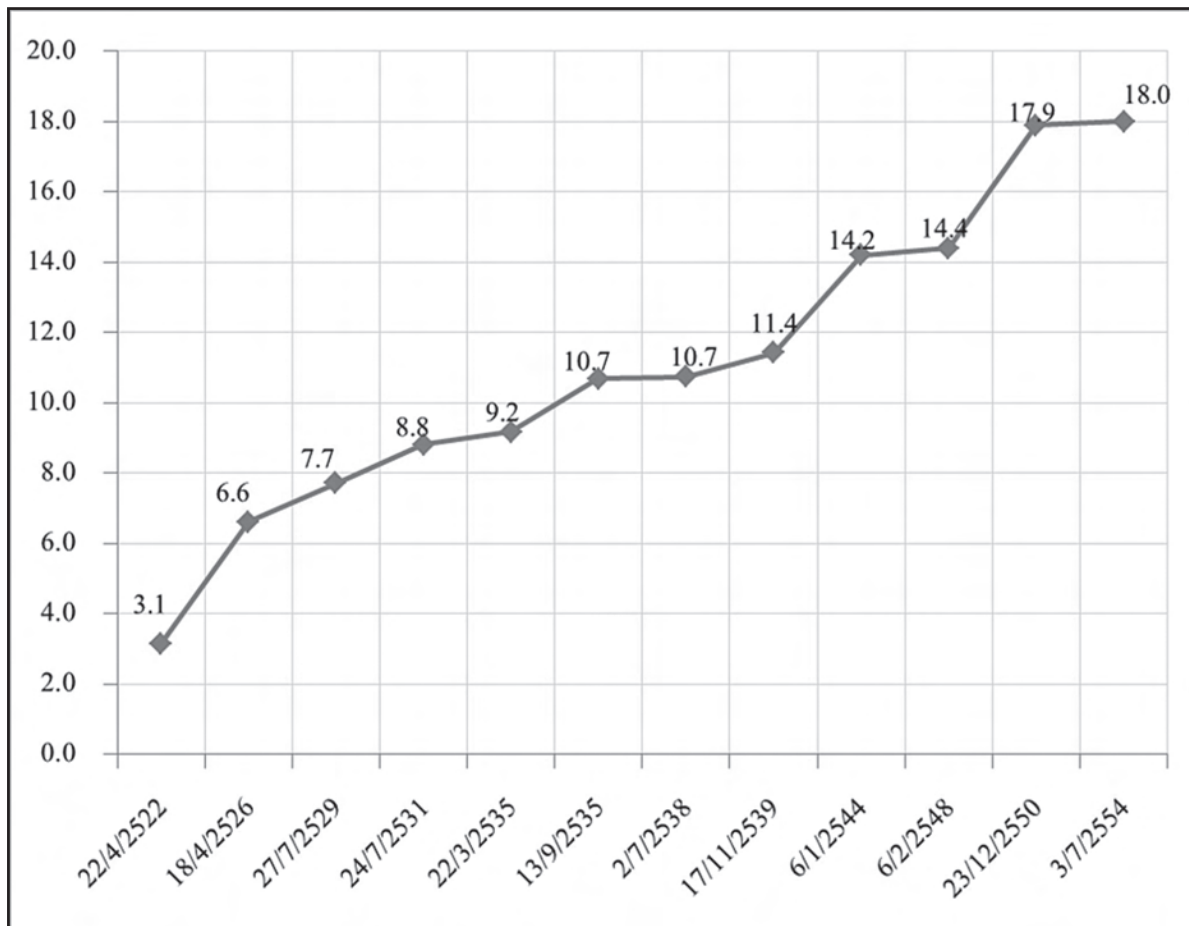
ที่มา: คำนวณโดยผู้เขียนจากรายงานผลการเลือกตั้งของคณะกรรมการการเลือกตั้ง ๓ กรกฎาคม ๒๕๕๔

การเปลี่ยนแปลงของ ตระกูลการเมืองไทย ในช่วงสามทศวรรษที่ผ่านมา

ข้อมูลที่น่าสนใจข้างต้นแสดงให้เห็นถึงการมีอยู่ของนักการเมืองที่มีความสัมพันธ์แบบตระกูลการเมืองในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในปี ๒๕๕๔ คำถามที่เกิดขึ้นตามมาก็คือ **การมีอยู่ของนักการเมืองที่มีความสัมพันธ์ในลักษณะตระกูลการเมืองเช่นนี้เป็นปรากฏการณ์ที่แปลกใหม่หรือไม่? แตกต่างจากการเลือกตั้งในอดีตอย่างไร? ผลการวิเคราะห์พัฒนาการของการดำรงอยู่อย่างต่อเนื่องของตระกูลการเมืองในสภาผู้แทนราษฎรของไทย โดยการนับจำนวนและคำนวณสัดส่วนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มีความสัมพันธ์แบบตระกูลการเมืองตั้งแต่ปี ๒๕๒๒ เป็นต้นมา พบว่า สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มีความ**

สัมพันธ์แบบตระกูลการเมืองมีสัดส่วนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง จากที่มีเพียงร้อยละ ๓.๑ ในปี ๒๕๒๒ เพิ่มเป็นร้อยละ ๖.๖ ในปี ๒๕๒๖ และเพิ่มขึ้นในการเลือกตั้งครั้งต่อๆ มาจนมีสัดส่วนสูงกว่าร้อยละ ๑๐ เป็นครั้งแรกในการเลือกตั้งเมื่อวันที่ ๑๓ กันยายน ๒๕๓๕ (แผนภาพที่ ๒)

ภาพ ๒ สัดส่วนของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มีคนในตระกูลเดียวกันได้รับการเลือกตั้ง (๒๕๒๒-๒๕๕๔)

ที่มา: คำนวณโดยผู้เขียนจากฐานข้อมูลสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร

ตระกูลนักการเมืองที่มีสมาชิกในตระกูลเดียวกันได้รับการเลือกตั้งเข้าสู่สภาในคราวเดียวกันมากกว่า ๑ คน อย่างค่อนข้างจะต่อเนื่องในช่วงเวลาดังกล่าว (๒๕๒๒-๒๕๓๕) ซึ่งมีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรรวม ๖ ครั้ง ได้แก่ ตระกูลคำประกอบ (๕ ครั้ง) ตระกูลเทียนทอง (๕ ครั้ง) ตระกูลกลิ่นปทุม (๔ ครั้ง)

ตระกูลวัชรารักษ์ (๔ ครั้ง) ตระกูลสภาวะสุ (๔ ครั้ง) ตระกูลหาญสวัสดิ์ (๔ ครั้ง) ตระกูลอังกินันท์ (๔ ครั้ง) ตระกูลรัตกุล (๓ ครั้ง) ตระกูลศิลปอาษา (๓ ครั้ง) ตระกูลสุนทรเวช (๓ ครั้ง) ตระกูลสุวรรณคีรี (๓ ครั้ง) ตระกูลอัครวิทย์ (๓ ครั้ง) เป็นต้น (ตารางที่ ๒)

ตาราง ๒ ตระกูลนักการเมืองที่สมาชิกในตระกูลเดียวกันได้รับการเลือกตั้งในคราวเดียวกันมากกว่า ๑ คน ตั้งแต่ ๓ ครั้งขึ้นไปในช่วง พ.ศ. ๒๕๒๒-๒๕๓๕

ตระกูล	๒๒/๔/๒๕๒๒	๑๘/๔/๒๕๒๖	๒๗/๗/๒๕๒๙	๒๔/๗/๒๕๓๑	๒๒/๓/๒๕๓๕	๑๓/๙/๒๕๓๕
คำประกอบ	✓	✓		✓	✓	✓
เทียนทอง		✓	✓	✓	✓	✓
กลีนปทุม			✓	✓	✓	✓
วีชราภรณ์		✓	✓		✓	✓
สภาวะสุ			✓	✓	✓	✓
หาญสวัสดิ์			✓	✓	✓	✓
อังกินันท์		✓	✓	✓	✓	
รัตตกุล		✓	✓	✓		
ศิลปอาชา		✓		✓		✓
สุนทรเวช	✓	✓		✓		
สุวรรณคีรี			✓	✓		✓
อัสวเหม				✓	✓	✓

ที่มา: คำนวณโดยผู้เขียนจากฐานข้อมูลสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร

การเปลี่ยนแปลงของสัดส่วนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มีความสัมพันธ์แบบตระกูลการเมืองแบบก้าวกระโดดเกิดขึ้นภายหลังการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ ซึ่งถือเป็นรัฐธรรมนูญฉบับที่มีการยกเครื่องระบบการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรครั้งใหญ่ โดยกำหนดให้มีการเลือกตั้งระบบบัญชีรายชื่อ (Party List) ขึ้นเป็นครั้งแรก ผลจากการเปลี่ยนแปลงระบบการเลือกตั้งดังกล่าวทำให้สัดส่วนของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มีความสัมพันธ์แบบตระกูลการเมืองเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ ๑๔.๒ และร้อยละ ๑๔.๔ ในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสองครั้งภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวในปี ๒๕๔๔ และ ๒๕๔๘ ตามลำดับ (แผนภาพที่ ๒) ข้อค้น

พบนี้ ดูเหมือนจะสวนทางกับความเข้าใจของนักวิเคราะห์การเมืองบางสำนักที่ตั้งข้อสังเกตไว้ก่อนหน้านี้น่า รูปแบบของถ่ายโอนตำแหน่งทางการเมืองและบทบาททางการเมืองในพื้นที่จากนักการเมืองรุ่นเก่าในตระกูลการเมืองดังไปสู่สายเลือดใหม่ภายในตระกูลน่าจะเปลี่ยนแปลงไปแล้ว หากพิจารณาจากความพ่ายแพ้ของตระกูลการเมืองเก่าแก่และมีชื่อเสียง เช่น ตระกูลขจรประศาสน์ อัสวเหม อังกินันท์ ไกรฤกษ์ ณ เชียงใหม่ เงินหมื่น เปาอินทร์ ฯลฯ ในการเลือกตั้งเมื่อปี ๒๕๔๘ (มติชนสุดสัปดาห์, ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๘) ดังนั้น การที่สัดส่วนของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มีความสัมพันธ์แบบตระกูลการเมืองยังคงมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นในการเลือกตั้งทั้ง

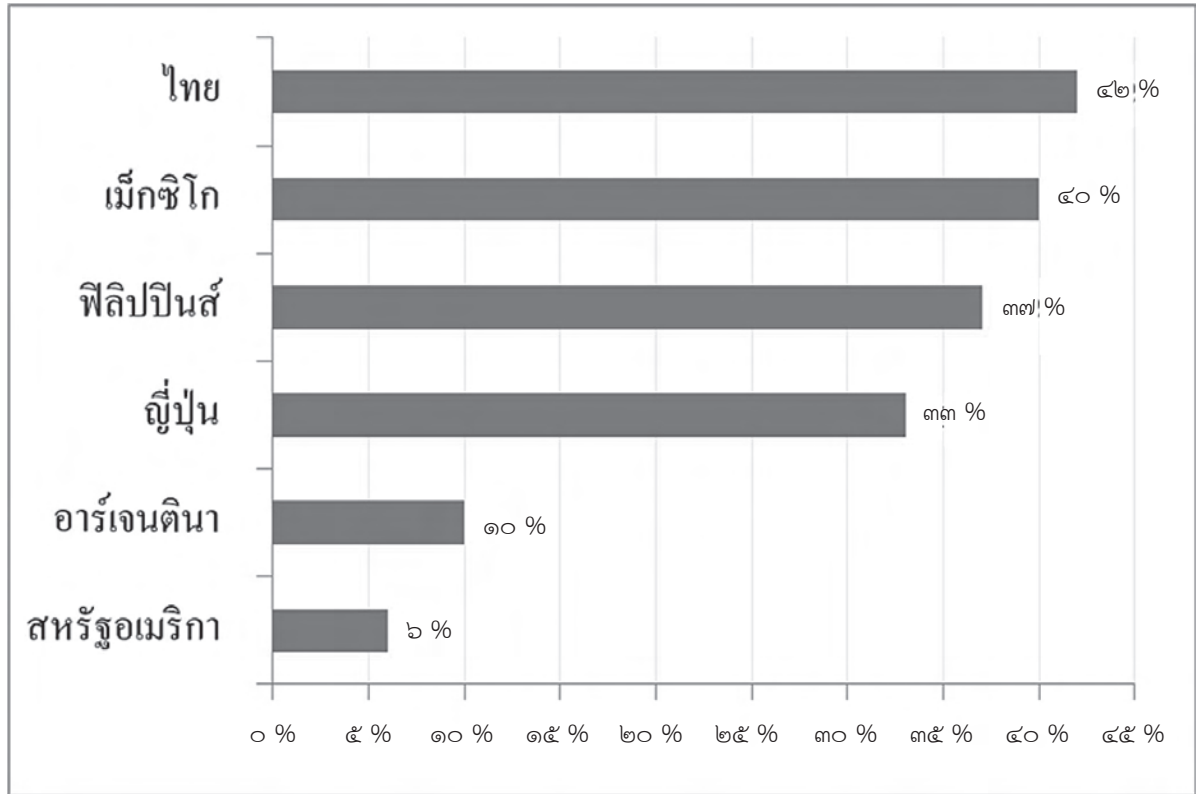
สองครั้งดังกล่าว จึงเป็นหลักฐานที่น่าจะทำให้เชื่อได้ว่า ระบบการเลือกตั้งแบบผสมที่ประเทศไทยนำมาใช้เป็นโอกาสในการรักษาและสืบทอดอำนาจทางการเมืองของตระกูลการเมืองต่างๆ มากกว่าเป็นภัยคุกคาม ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับว่าตระกูลการเมืองทั้งหลายจะมีความสามารถในการปรับตัวเข้ากับสถานการณ์และบริบทของการแข่งขันทางการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปได้ดีเพียงใด

ยิ่งกว่านั้น แม้การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองภายหลังการรัฐประหารเมื่อวันที่ ๑๙ กันยายน ๒๕๔๙ จะนำไปสู่เหตุการณ์ยุบพรรคการเมืองและเพิกถอนสิทธิทางการเมืองของนักการเมืองครั้งใหญ่ถึงสองครั้ง คือการยุบพรรคไทยรักไทยในปี ๒๕๕๐ และการยุบพรรคพลังประชาชน พรรคชาติไทย และพรรคภูมิใจไทยในปีถัดมา ซึ่งนำไปสู่การ “เว้นวรรค” ทางการเมืองของนักการเมืองคนสำคัญ ๑๑๑ คนและ ๑๐๙ คน ตามลำดับ แต่การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวกลับทำให้สัดส่วนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มีความสัมพันธ์แบบตระกูลการเมืองในการเลือกตั้งสองครั้งหลังสุดในปี ๒๕๕๐ และ ๒๕๕๔ เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ ๑๗.๙ และ ๑๘.๐ ตามลำดับ (แผนภาพที่ ๒) แสดงให้เห็นว่าการตัดสิทธิทางการเมืองกรรมการบริหารพรรคการเมืองสำคัญๆ ซึ่งล้วนแต่เป็นนักการเมืองที่มีชื่อเสียงและมีบทบาทสูงรวม ๒๒๐ คนเป็นเวลา ๕ ปี มิได้มีผลทำให้ตระกูลการเมืองใหญ่ในการเมืองไทย “สูญพันธุ์” ดังที่สื่อมวลชนและนักวิเคราะห์การเมืองบางกลุ่มตั้งข้อสังเกตไว้ในตอนแรก^๔ แต่กลับกลายเป็นตัวเร่งให้การส่งผ่านตำแหน่งทางการเมืองจากคนรุ่นหนึ่งซึ่งถูกตัดสิทธิทางการเมืองไปสู่เครือญาติไม่ว่าจะเป็นคู่สมรส ลูก-หลาน หรือญาติพี่น้องเร็วกว่าเวลาอันควรเสียมากกว่า

นอกจากนี้ การที่สัดส่วนของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มีสมาชิกในตระกูลเดียวกันมากกว่า ๑ คน ได้รับการเลือกตั้งมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ยังมีนัยยะบ่งบอกถึงความสามารถในการส่งต่อความสำเร็จในการเลือกตั้งจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนรุ่นต่อไปของตระกูลการเมืองต่างๆ ในประเทศไทยด้วย แผนภาพที่ ๓ แสดงให้เห็นว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจากการเลือกตั้งเมื่อวันที่ ๓ กรกฎาคม ๒๕๕๔ ที่มีคนในตระกูลเดียวกันเคยเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมาก่อนมีจำนวนรวมกันถึง ๒๑๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๒ ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งหมด สัดส่วนนี้ถือว่าสูงมากเมื่อนำไปเปรียบเทียบกับประเทศอื่นๆ ในโลก คือ สูงกว่าประเทศที่ได้ชื่อว่าตระกูลการเมืองมีบทบาทสำคัญอย่างเม็กซิโก ฟิลิปปินส์ และญี่ปุ่นร้อยละ ๒ ร้อยละ ๕ และร้อยละ ๙ ตามลำดับ และเป็นสัดส่วนที่สูงกว่าอาร์เจนตินาและสหรัฐอเมริกาถึงสี่และเจ็ดเท่า ตามลำดับ เลยกทีเดียว

^๔ ดูตัวอย่างบทวิเคราะห์ เช่น “๑๐ ตระกูลนักการเมืองตั้ง สูญพันธุ์ หลังศาล รธน.สั่งประหาร ๓ พรรค- ๑๑๑ อดีต ทรท.เปิดบ้านรับเพิ่ม ๑๐๙ คน” ในหนังสือพิมพ์มติชน ฉบับวันพฤหัสบดีที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๐

ภาพ ๓ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจากการเลือกตั้งเมื่อวันที่ ๓ กรกฎาคม ๒๕๕๔
ที่มีคนในตระกูลเดียวกันเคยเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมาก่อน และเปรียบเทียบกับประเทศอื่นๆ

ที่มา: สหรัฐอเมริกา (Dal Bo et al., 2009) อาร์เจนตินา (Rossi, 2009) ญี่ปุ่นและเม็กซิโก (Asako et al., 2010) ฟิลิปปินส์ (Mendoza et al., 2012) ไทย (คำนวณโดยผู้วิจัย)

ตัวอย่างตระกูลการเมืองที่ประสบความสำเร็จในการรักษา สืบทอด และแผ่ขยายอาณาจักรทางการเมืองอย่างต่อเนื่องในช่วงหลังปี ๒๕๔๐ เป็นต้นมา โดยเฉพาะโดยการก่อตั้งและ/หรือเข้ากำกับควบคุมพรรคการเมืองมี อาทิ ตระกูลชินวัตร^๖ ซึ่งมีการวางรากฐานทางการเมืองมาตั้งแต่สมัยของนายเลิศ ชินวัตร อดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๕๑๒ และมีการส่งต่อความสำเร็จมายังนายสุรพันธ์ ชินวัตร (น้องชายนายเลิศ) อดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดเชียงใหม่ ๔ สมัย (พ.ศ. ๒๕๒๒-๒๕๒๖

๒๕๒๙-๒๕๓๑) และอดีตรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงคมนาคมสมัยรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ (เปรม ๓, ๒๕๒๙-๒๕๓๗) ก่อนที่พันตำรวจโททักษิณ ชินวัตร จะเข้ามาถือพื้นที่ สานต่อ และแผ่ขยายอิทธิพลของตระกูลจนมีสมาชิกของตระกูลก้าวขึ้นมาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีถึง ๓ คน คือตัวพันตำรวจโททักษิณ ชินวัตร นายสมชาย วงศ์สวัสดิ์ (น้องเขยพันตำรวจโททักษิณ) และนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร (น้องสาวพันตำรวจโททักษิณ)

^๖ ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติตระกูลชินวัตรสามารถค้นคว้าเพิ่มเติมได้ในหนังสือเล่มสำคัญๆ เช่น “เผ่าพงศ์วงศ์ตระกูลชินวัตร” เขียนโดย ธนวัฒน์ ทรัพย์ไพบูลย์ “ทักษิณ ชินวัตร: ตาดูดาว เท้าติดดิน” โดย วลัยยา (นามแฝง) “นักการเมืองถิ่นจังหวัดเชียงใหม่” โดย รักฎา เมธีโภคพงษ์และวีระ เลิศสมพร “Thaksin” โดย Pasuk Phongpaichit และ Chris Baker เป็นต้น

นอกจากนี้ สมาชิกของตระกูลชินวัตรยังประสบความสำเร็จในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมาอย่างต่อเนื่องโดยเฉพาะตั้งแต่ปี ๒๕๔๔ เป็นต้นมาอีกหลายคน ได้แก่ นางเยาวภา วงศ์สวัสดิ์ อดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดเชียงใหม่ พ.ศ.๒๕๔๔ (น้องสาวพันตำรวจโททักษิณ) นายแพทย์ ชินวัตร อดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดเชียงใหม่ พ.ศ.๒๕๔๘ (บุตรชายนายเลิศ) นางสาวชินนิษา วงศ์สวัสดิ์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดเชียงใหม่ พ.ศ.๒๕๕๐ และ ๒๕๕๔ (บุตรสาวนางเยาวภา)

ตระกูลการเมืองที่ก่อร่างสร้างฐานอำนาจมาในยุคเดียวกับตระกูลชินวัตรและยังเป็นตระกูลที่มีบทบาททางการเมืองสูงในหลายยุคหลายสมัยที่น่าจะนำมากล่าวถึงในงานวิจัยนี้คือตระกูลหนึ่งคือตระกูล “ชิดชอบ” ที่มีนายชัย ชิดชอบ อดีตประธานสภาผู้แทนราษฎร อดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดบุรีรัมย์ และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบบัญชีรายชื่อหลายสมัย (พ.ศ. ๒๕๑๒ ๒๕๒๒ ๒๕๒๖ ๒๕๒๙ ๒๕๓๕/๑ ๒๕๓๕/๒ ๒๕๓๘ ๒๕๓๙ ๒๕๔๔ ๒๕๕๐ ๒๕๕๔) เป็นผู้วางรากฐานอำนาจทางการเมืองของตระกูล นักการเมืองคนสำคัญในตระกูลชิดชอบที่ก้าวขึ้นมาร่วมสานต่อความสำเร็จของตระกูลกับนายชัยประกอบด้วย นายเนวิน ชิดชอบ (บุตรชายนายชัย) อดีตรัฐมนตรีหลายกระทรวง และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหลายสมัย (พ.ศ. ๒๕๒๙ ๒๕๓๑ ๒๕๓๕/๑ ๒๕๓๕/๒ ๒๕๓๘ ๒๕๓๙ ๒๕๔๔) นางกรุณา ชิดชอบ (ภรรยา นายเนวิน) อดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดบุรีรัมย์ (พ.ศ. ๒๕๓๙ ๒๕๔๔ ๒๕๔๘) นายกองศักดิ์ การบริหารส่วนจังหวัดบุรีรัมย์ และนายศักดิ์สยาม ชิดชอบ

(บุตรชายนายชัย น้องชายนายเนวิน) อดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดบุรีรัมย์ พ.ศ. ๒๕๔๔ และ พ.ศ. ๒๕๔๘

ตระกูลศิลปอาชา^๔ เป็นตระกูลนักการเมืองที่เก่าแก่อีกตระกูลหนึ่ง และถือเป็นผู้ควบคุมทิศทางของพรรคชาติไทยพัฒนาในปัจจุบันอย่างแท้จริง มีนายบรรหาร ศิลปอาชา อดีตนายกรัฐมนตรีนคนที่ ๒๑ และอดีตนายกรัฐมนตรีไทย เป็นผู้นำและคอยสนับสนุนบุคคลอื่นๆ ในตระกูลให้เข้าสู่ถนนสายการเมือง เช่น นายชุมพล ศิลปอาชา (น้องชายนายบรรหาร) อดีตหัวหน้าพรรคชาติไทยพัฒนา อดีตรองนายกรัฐมนตรีและอดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา (รัฐบาลยิ่งลักษณ์) นางสาวกัญญา ศิลปอาชา (บุตรสาวนายบรรหาร) อดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบบัญชีรายชื่อ พรรคชาติไทย และนายวรารุช ศิลปอาชา (บุตรชายนายบรรหาร) อดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบบัญชีรายชื่อ พรรคชาติไทย

นอกจากตระกูลชินวัตร ตระกูลชิดชอบ และตระกูลศิลปอาชาแล้วยังมีตระกูลการเมืองเก่าแก่อื่นๆ ที่ประสบความสำเร็จในการรักษาฐานอำนาจทางการเมืองในจังหวัดของตนอย่างเหนียวแน่นอีกหลายสิบตระกูล เช่น ตระกูลกัลป์ดินันท์ จังหวัดอุบลราชธานี ตระกูลคำประกอบ จังหวัดนครสวรรค์ ตระกูลคุณปลื้ม จังหวัดชลบุรี ตระกูลเงินหมื่น จังหวัดอำนาจเจริญ ตระกูลไชยนิรันทน จังหวัดตาก ตระกูลต้นบรรจง จังหวัดพะเยา ตระกูลเทียนทอง จังหวัดสระแก้ว ตระกูลเทือกสุบรรณ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ตระกูลปรีศานันท์กุล จังหวัดอ่างทอง ตระกูลม่วงศิริ

^๓ ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติตระกูลชิดชอบสามารถค้นคว้าเพิ่มเติมได้จากหนังสือ “ชัยมงคลวัฒนาอายุ: ๘๔ ปี นายชัย ชิดชอบ” รวบรวมโดยสถาบันพระปกเกล้า และหนังสือ “นักการเมืองถิ่นจังหวัดบุรีรัมย์” โดยนิรันดร์ กุลพานันท์

^๔ โปรดศึกษาเพิ่มเติม ประวัติและความคิดของนายบรรหาร ศิลปอาชา และบทบาทของตระกูลศิลปอาชาในเมืองไทยในหนังสือและงานวิจัย เช่น คมเด็อน เจิตจรัสฟ้า (๒๕๓๘) ฐปนรรต พรหมอินทร์ (๒๕๕๕) วรารุช ศิลปอาชา (๒๕๔๘) สัญญลักษณ์ เทียมถนอม (๒๕๕๐) เป็นต้น

กรุงเทพมหานคร ตรีศุกรรัตนเศรษฐ จังหวัดนครราชสีมา ตรีศุกรรุ่งสมบูรณ์สุข จังหวัดเลย ตรีศุกรโล่สุนทร จังหวัดลำปาง ตรีศุกรศิลป์อาษา จังหวัดสุพรรณบุรี ฯลฯ ตรีศุกรนักการเมืองเหล่านี้มีปรากฏอยู่ในทุกภาคไม่เว้นแม้แต่กรุงเทพมหานคร

บทสรุป

ความยากลำบากในการสืบทอดอำนาจทางการเมืองของนักการเมืองรุ่นลูก (รุ่นหลาน) และความพ่ายแพ้ในสนามเลือกตั้งของตรีศุกรนักการเมืองใหญ่บางตรีศุกร (เช่น ตรีศุกรขจรประสาทและตรีศุกรอังกินันท์) ในการเลือกตั้งปี ๒๕๔๘ ตรีศุกรคุณปลื้มในการเลือกตั้งปี ๒๕๕๐ ตรีศุกรฉายแสงและตันเจริญในการเลือกตั้งครั้งล่าสุด) ทำให้นักวิชาการและนักวิจารณ์การเมืองจำนวนหนึ่งเริ่มตั้งคำถามกับอิทธิพลและบทบาทของตรีศุกรการเมืองเก่าๆ ที่มีผลต่อชัยชนะในการเลือกตั้ง (ดู ประชาไท, ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๕๔; มติชนสุดสัปดาห์, ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘) อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาในบทความนี้ยืนยันว่า ตรีศุกรการเมืองในการเลือกตั้งทั่วไป ๒๕๕๔ ยังคงมีอยู่ทั้งในแง่ปริมาณคือมีตรีศุกรการเมืองที่มีสมาชิกได้รับการเลือกตั้งมากกว่า ๑ คนถึง ๔๒ ตรีศุกร รวม ๙๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๘ ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งหมด และในแง่ความเข้มข้นซึ่งสะท้อนจากการเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องของสัดส่วนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มีความสัมพันธ์ในลักษณะตรีศุกรการเมืองตลอดระยะเวลากว่า ๓๐ ปี

ที่ผ่านมา และเมื่อนำไปพิจารณาร่วมกับกับสัดส่วนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจากการเลือกตั้งครั้งล่าสุดที่มีคนในตรีศุกรเดียวกันเคยเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมาก่อนที่มีจำนวนถึง ๒๑๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๒ ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งหมดด้วยแล้ว ก็จะทำให้ภาพของการส่งต่อความสำเร็จทางการเมืองจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งของตรีศุกรการเมืองในประเทศไทยที่ชัดเจนยิ่งขึ้นอีก

ดังนั้น ภาพของการกำกับและควบคุมพรรคการเมือง (อย่างเบ็ดเสร็จ) ของตรีศุกรนักการเมืองในพรรคการเมืองใหญ่หลายพรรค เช่น ตรีศุกรชินวัตรในพรรคเพื่อไทย ตรีศุกรศิลป์อาษาในพรรคชาติไทยพัฒนา ตรีศุกรชิดชอบในพรรคภูมิใจไทย หรือแม้แต่ตรีศุกรคุณปลื้มในพรรคเกิดใหม่อย่างพรรคพลังชลในการเลือกตั้งเมื่อวันที่ ๓ กรกฎาคม ๒๕๕๔ จึงเป็นภาพสะท้อนของความต่อเนื่องในบทบาทและอิทธิพลที่ตรีศุกรนักการเมืองใหญ่ๆ มีต่อกระบวนการพัฒนาประชาธิปไตยของไทย ยิ่งไปกว่านั้น การปรากฏตัวของนักการเมืองหน้าใหม่ที่เป็นลูกหลานในตรีศุกรนักการเมืองสำคัญๆ ในพื้นที่ซึ่งมิได้อยู่ภายใต้อิทธิพลแบบอุปถัมภ์ของตรีศุกรโดยตรง แต่เป็นพื้นที่ซึ่งพรรคการเมืองบางพรรคมี “ฐานเสียง” (หรืออาจเรียกว่าเป็น “คะแนนจัดตั้ง”) หนาแน่น เช่น กรณีของผู้สมัครนามสกุลเทียนทอง บรรทัดฐาน พร้อมพันธ์ ในสนามเลือกตั้งกรุงเทพฯ ได้ช่วยตอกย้ำว่าอิทธิพลและบทบาทของตรีศุกรนักการเมืองมิได้ลดลงและอาจจะเพิ่มขึ้น หรืออาจจะเปลี่ยนแปลงไปสู่รูปแบบที่สลับซับซ้อนมากกว่าในอดีตเสียอีก

การอยู่ร่วมกับตรีศุกรนักการเมืองอย่างเท่าทันและเอาใจใส่จึงมีความสำคัญ!

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

คมเดือน เจิดจรัสฟ้า. ๒๕๓๘. **ชีวประวัติและทัศนะ บรรหาร ศิลปอาชา: นายกรัฐมนตรีคนที่ ๒๑ ของไทย.** กรุงเทพฯ: สร้อยทอง

ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์. ๒๕๕๐. “บทบาททางการเมืองของเจ้าพ่อท้องถิ่นในกระแสโลกาภิวัตน์.” **รัฐศาสตร์สาร** ๒๘ (๓): ๑๗๙-๒๒๓.

“เช็กบิลตระกูลการเมืองดัง บารมีวูบ-สอบตก-สูญพันธุ์.” **มติชนสุดสัปดาห์** ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๘.

ฐปนรต พรหมอินทร์. ๒๕๕๕. **การศึกษาความเคลื่อนไหวทางการเมืองและพฤติกรรมกรรมการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ๒๕๕๔: กรณีศึกษาจังหวัดสุพรรณบุรี.**

ธนวัฒน์ ทรัพย์ไพบูลย์. ๒๕๕๔. **เผ่าพงศ์วงศ์ตระกูลชินวัตร.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อนิเมท.

นรินทร์ กุลพานันท์. ๒๕๔๙. **นักการเมืองถิ่นจังหวัดบุรีรัมย์.** นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า.

ปรีชา หงส์ไกรเลิศ. ๒๕๔๙. “พรรคการเมืองไทย” ใน **สถาบันพระปกเกล้า, การเมืองการปกครองไทยในรอบ ๖๐ ปี แห่งการครองราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว.** นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า.

ผาสุก พงษ์ไพจิตร และสังคีต พิริยะรังสรรค์. ๒๕๓๕. **รัฐ ทุน เจ้าพ่อท้องถิ่น กับสังคมไทย.** เชียงใหม่: ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์. ๒๕๕๕. “ว่าด้วยเรื่องราชวงศ์ทางการเมือง (political dynasty).” **คม ชัด ลึก** ๒๔ เมษายน ๒๕๕๕: ๔.

รึกฎา เมธีโกคพงษ์ และวีระ เลิศสมพร. ๒๕๕๑. **นักการเมืองถิ่นจังหวัดเชียงใหม่.** นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า.

วราวุธ ศิลปอาชา. ๒๕๔๘. **บทบาทของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรต่อการพัฒนาจังหวัด: กรณีศึกษาจังหวัดสุพรรณบุรี.** เอกสารวิชาการส่วนบุคคลหลักสูตรการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยสำหรับนักบริหารระดับสูง รุ่น ๙ สถาบันพระปกเกล้า.

วัลยา (นามแฝง). ๒๕๔๓. **ทักษิณ ชินวัตร: ตาตุตาเว้า เต้าติดดิน.** กรุงเทพฯ: มติชน.

เวียงรัฐ เนติโพธิ์. ๒๕๔๖. “เจ้าพ่ออุปถัมภ์กับรัฐอุปถัมภ์.” **วารสารสังคมศาสตร์** ๔๓ (๑): ๔๔๔-๔๕๖.

ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม. ๒๕๓๓. “โคตรเหง้าเหล่ากอเจ้าพ่อตะวันออก.” **ศิลปวัฒนธรรม** ๑๑ (๘): ๗๖-๘๓.

สถาบันพระปกเกล้า. ๒๕๕๔. **ชัยมงคลวัฒนาอายุ: ๘๔ ปี นายชัย ชิดชอบ.** กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.

สมบัติ จันทรวงศ์. ๒๕๓๕. “บทบาทของเจ้าพ่อท้องถิ่นในเศรษฐกิจและการเมืองไทย: ข้อสังเกตเบื้องต้น.” ใน ผาสุก พงษ์ไพจิตร และสังคีต พิริยะรังสรรค์, รัฐ ทน เจ้าพ่อท้องถิ่นกับสังคมไทย. เชียงใหม่: ศูนย์ศึกษา เศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สัญญาลักษณ์ เทียมถนอม. ๒๕๕๐. บรรหาร ศิลปอาชา: ผู้นำระบอบประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ: มิติใหม่.

อัครวิทย์ ชันธแก้ว. ๒๕๓๙. นักรุกกิจกรรมภาคกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง: ศึกษากรณีจังหวัดขอนแก่น. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ภาษาต่างประเทศ

Anek Laothamatas. 1988. “Business and Politics in Thailand: New Patterns of Influence.” *Asian Survey* 28 (4): 451-470.

Asako, Y., T.Iida, T.Matsubayashi and M.Ueda. 2010. **Dynastic legislators: Theory and evidence from Japan.** Working Paper No.201201, Waseda University Organization for Japan-US Studies.

Asquer, Raffaele and Federico Calderoni. 2011. “Family Matters: Testing the Effect of Political Connections in Italy.” **Symposium: Democracy and Its Development 2005-2011,** Center for the Study of Democracy, University of California, Irvine.

Camp, Roderic A. 1982. “Family Relationships in Mexican Politics: A Preliminary View.” *Journal of Politics* 44(3): 848-862.

Camp, Roderic Ai. 1995. **Political Recruitment across Two Centuries: Mexico, 1884-1991.** Austin: University of Texas Press.

Clubok, Alfred B., Norman M. Wilensky and Forrest J. Berghorn. 1969. “Family Relationships, Congressional Recruitment, and Political Modernization.” *Journal of Politics* 31(4): 1035-1062.

Coronel, Sheila, Yvonne T. Chua, Luz Rimban and Booma B. Cruz. 2007. **The Rulemakers: How the Wealthy and the well-born dominate Congress.** Quezon City: Philippine Center for Investigative Journalism.

Dal Bo, Ernesto, Pedro Dal Bo and Jason Snyder. 2009. “Political Dynasties.” *Review of Economic Studies* 76 (1): 115-142.

Dye, Thomas R., and Harmon Zeigler. 2006. **The Irony of Democracy: An Uncommon Introduction to American Politics, 13th edition.** Belmont, CA: Thomson/Wadsworth.

- Hedman, Eva and John Sidel. 2000. **Philippine Politics and Society in the Twentieth Century: Colonial Legacies, Post-colonial Trajectories**. London: Routledge.
- Hess, Stephen. 1966. **America's Political Dynasties from Adams to Kennedy**. Garden City, New York: Doubleday.
- Hutchcroft, P. and J.Rocamora. 2003. "Strong demands and weak institutions: The origins and evolution of the democratic deficit in the Philippines." **Journal of East Asian Studies** 3 (2003): 259-292.
- Ishibashi, Michihiro and Steven R Reed. 1992. "Second-Generation Diet Members and Democracy in Japan: Hereditary Seats." **Asian Survey** 32 (4): 366-379.
- Lasswell, Harold, and Abraham Kaplan. 1950. **Power and Society**. New Haven, Conn.: Yale University Press.
- McCoy, A., Ed.1994. **An Anarchy of Families: State and Family in the Philippines**. Manila: Ateneo de Manila University Press.
- McVey, R. 2000. "Of Greed and Violence, and Other Signs of Progress." in **Money & Power in Provincial Thailand**, ed. R. McVey, Hawaii: University of Hawaii Press, 1-29.
- Mendoza, Ronald, Edsel L. Beja Jr., Victor Soriano Venida, and David Yap. 2012. **An Empirical Analysis of Political Dynasties in the 15th Philippine Congress**. Working Paper 12-001, Asian Institute of Management.
- Mills, C. Wright. 1956. **The Power Elite**. New York: Oxford University Press.
- Nakharin Mektrairat. 1991. "The Economic Base and Power of Modern Thai Political Parties ." in **The Making of Modern Thai Political Parties**, by Eiji Murashima, Nakharin Mektrairat, and Somkiat Wanthana, pp. 55-87. Tokyo : Institute of Developing Economies.
- Ockey, James. 2004. **Making Democracy: Leadership, Class, Gender, and Political Participation in Thailand**. Honolulu: University of Hawaii Press.
- Pasuk Phongpaichit and Chris, Baker. 1997. "Power in Transition: Thailand in the 1990s" in **Political Change in Thailand**, edited by Kevin. Hewison. London: Routledge.
- Pasuk Phongpaichit and Chris, Baker. 2004. **Thaksin: The Business of Politics in Thailand**. Chiang Mai, Thailand: Silkworm Books.

Phillips, Kevin. 2004. **American Dynasty: Aristocracy, Fortune, and the Politics of Deceit in the House of Bush.** New York: Viking Adult.

Rossi, Mart?n A. 2009. **Political Dynasties: Evidence from a Natural Experiment in Argentina.** Working Paper Series, Universidad de San Andres, Argentina.

Siripan Noksuwan Sawasdee. 2006. **Thai Political Parties in the Age of Reform.** Bangkok: Institute of Public Policy Studies, Thailand.

Tamada, Yoshifumi. 1991. "Itthiphon and Amnat: An Informal Aspect of Thai Politics." **Southeast Asian Studies** 28 (4): 445–465.

Taniguchi, Naoko. 2008. **Diet Members and Seat Inheritance.** In **Democratic Reform in Japan: Assessing the Impact**, ed. Sherry Martin and Gill Steel. Boulder, CO: Lynne Reinner.

เว็บไซต์

“๑๐ ตระกูลนักการเมืองดัง สูญพันธุ์ หลังศาล รธน.สั่งประหาร ๓ พรรค-๑๑๑ อดีต ทรท.เปิดบ้านรับเพิ่ม ๑๐๘ คน” มติชน ๔ ธันวาคม ๒๕๕๑. แหล่งที่มา: http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1228307138&catid=01 ค้นเมื่อ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

“ประจักษ์ ก้องกีรติ: แนวโน้ม ๗ ประการหลังการเลือกตั้ง ๓ ก.ค.” ประชาไท ๒๐ กรกฎาคม ๑๕๕๔. แหล่งที่มา: <http://prachatai.com/journal/2011/07/36106> ค้นเมื่อ ๑ สิงหาคม ๑๕๕๔.

ศูนย์ข้อมูลและข่าวสืบสวน. ๒๕๕๔. “๑๒ ตระกูลการเมืองยกครัวเข้าสภา!” แหล่งที่มา: <http://www.tcijthai.com> ค้นเมื่อ ๑ สิงหาคม ๒๕๕๔.